

נוביני קרקובסקיה Nowiny Krakowskie

ארגון יוצאי קרקוב בישראל

Zwiazek Krakowian w Izraelu
Association of Cracowians in Israel

כתיבה, עריכה והבאה לדפוס: לילי הבר

רח' הנוריות 31, הרצליה, 4672630

cracowassociation@gmail.com

טלפון: 09-9579540, פקס: 054-4436366

www.cracow.org.il

www.facebook.com/groups/cracowassociation

גליון 126 אוגוסט 2017 אב תשע"ז

בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל

האם יש לשמר את הווילה של הרוצח מפלשוב

ממצא באתר המחנה: שריד של סרט שרוול ועליו מגן דוד כחול

במכתב הם כותבים כי בהתחשב במחויבות הנצחית לדאוג לזכר הקורבנות במקום, הן התושבים היהודים של קרקוב שלפני המלחמה והן הפולנים שנרצחו במקום, הרי שיש לדאוג לשימור הזיכרון של אלה ולוודא לשימור נאות.

לילי הבר, חברה בוועדת התכנון

כלי אוכל, בקבוקים ומיכלים עבור תרופות ועוד.

אחד הנושאים שהועלו בישיבה היה האם יש לכלול באתר ההנצחה את הווילה שבה התגורר הרוצח אמון גאת, ואשר מהמרפסת שלה נהג לירות באסירים היהודים במקום.

רבים מהנוכחים, וביניהם ראש הקהילה היהודית בקרקוב והח"מ, הביעו התנגדות נחרצת לכל פעולה אשר תנציח ותשמר את שמו של הרוצח.

בימים האחרונים ביקרו בשטח מחנה הריכוז פלשוב חברי המועצה הבינלאומית של אושוויץ MRO, ובעקבות כך שלחו גם הם מכתב לראש העיר, פרופ' יאצק מייחרובסקי, ובו הם מלינים על כך שהבניין, שהוא אחד משני הבניינים הנותרים "אחרי ההיסטוריה הטרגית של המחנה" משופץ על ידי בעליו הפרטיים באופן שאינו הולם, לפי דעתם.

בסוף חודש יוני התקיימה פגישה נוספת של ועדת התכנון של אתר ההנצחה האמור להיות במחנה הריכוז הגרמני לשעבר פלשוב.

במהלך הישיבה הוצגו ממצאים ארכיאולוגיים ופריטים של האסירים שנמצאו במקום כגון: מברשת שיניים, שברי מסרקים, כפתורים,

סמל ששימש את אסירי המחנה

מה דעתכם?

חברי המועצה הבינלאומית של אושוויץ פנו בכתב אל ראש עיריית קרקוב, בבקשה כי העיריה תרכוש את הווילה שבה התגורר הרוצח הגרמני אמון גאת, והיום נמצאת בבעלות פרטית, ותשמר את הבית כחלק מאתר ההנצחה של מחנה הריכוז הגרמני לשעבר פלשוב.

נא כתבו למערכת מה דעתכם. האם עלינו, כיוצאי הקהילה היהודית בקרקוב וצאצאיהם, להסכים לרכישת הווילה או שעלינו להתנגד לרכישתה ולהכללתה כחלק מאתר ההנצחה.

כואבים את לכתה של חברתנו

דיצה רפאלי ז"ל

בת זאב ז"ל ואסתר (סטינה) מנהיים

ומשתתפים באבלה הכבד של המשפחה

מי שטרם שילם דמי חבר לשנת 2017

מתבקש לשלוח המחאה ע"ס 150 ש"ח,

לפקודת ארגון יוצאי קרקוב בישראל

לרחוב הנוריות 31 הרצליה מיקוד 4672630

או לבצע העברה לחשבון בנק איגוד (13) סניף הסדנאות)

079 חשבון 2167/89

ילדות ונעורים בקרקוב של לושיה גולדפינגר

משפחתם של סבי

הגרמנית הטובה בפיה של אמי אוגניה מקורה במונרכיה האוסטרו-הונגרית, שקבעה את השפה הגרמנית כשפת חובה בעיר קרקוב, עיר הולדתה של אמי, ובסביבותיה. בבית דיברו הורי פולנית. היידיש שהייתה שפתם של יהודי פולין לא דוברת בביתנו, אף שאמי הייתה מבית חרדי. שפה זו הייתה זרה גם לי.

סבה היה חייל בצבא האוסטרו-הונגרי במלחמת העולם הראשונה, ונהרג באחד הקרבות. לאחר נפילתו נותרה רעייתו, סבתא-רבא שלי, לבדה, מטופלת בשבעה ילדים. היא קיבלה מהממשלה קצבת קיום חודשית שלא היה בה כדי לפנס את המשפחה. באחד מביקוריו של הקיסר האוסטרו-הונגרי בקרקוב שטחה לפניו את סבלותיה, והקיסר נענה בחיוב לתחנוניה, והרשה לה לפתוח טרפיקה (חנות לממכר טבק). למעשה היא הייתה היהודי הראשון והיחיד שזכה ברשיון כזה, משום שהיה חוק שאסר על היהודים לעסוק בממכר טבק, מחשש שיפקיעו את העיסוק הזה מידי הפולנים.

סבתי מצד אמי נשאה שני שמות משפחה. שם נעוריה היה קרנץ ושם נישואיה בריפל, אך מאחר שהפולנים לא הכירו ברישום הנישואים כדת משה, היה על היהודים להירשם בעירייה הפולנית בשם פולני, ולכך שימש השם קרנץ, המצטלצל כשם גרמני. כשהיו שואלים את אמי לשם משפחתה היא נהגה לומר קרנץ-בריפל. ארבעה ילדים נולדו לסבתי, שלוש בנות ובן זקונים...

אבי, הנריק, נולד אף הוא בקרקוב והיה אחד מ-5 ילדים במשפחתו. הוריו מתו ממחלות בזה אחר זה בשנת 1927, בהיותם צעירים למדי. שניהם נקברו בבית העלמין שברחוב מיודובה. מבין כל משפחותיהם של הורי – אבי היה היחיד ששרד בשואה.

לפני גיוסו לצבא אבי למד בבית ספר למסחר שבו רכש את ידיעותיו בשפה הגרמנית, עד שהיה בקיא בה על בוריה. כשהשתחרר מן הצבא קיבל מענק כספי מכובד ובכסף זה קנה חווה חקלאית סמוך לקרקוב, והורי התיישבו בה לאחר נישואיהם. החיים בחווה היו שלווים ונעימים, שלווים מדי לטעמה של אמי. כיוון שלא השלימה עם השקט והבדידות של חיי החווה, נאלץ אבי למכור

אותה, והם חזרו לקרקוב וגרו בביתה של סבתי מצד אמי, ברחוב קורדיצקיגו, על יד מגרש מכבי קרקוב שכל הבתים בסביבתו היו בבעלות יהודית.

דירתה של סבתי כללה חדר שינה, מטבח ושירותים – אנחנו גרנו בחדר, וסבתי במטבח. אבי החל לעבוד במשרד עורכי דין בתור קונצפינט (עוזר לעורך דין konciptent). בשל האינפלציה, איבד הכסף שהרוויח אבי ממכירת החווה את כל ערכו, ובבית נותרו סלים מלאים בכסף חסר ערך. אבי לא נח ולא שקט וחיפש מקורות פרנסה. לבסוף הפסיק את עבודתו בתור קונצפינט ופתח חנות לקוסמטיקה ומשחקי ילדים ברחוב סטרובישלנה. בבניין שבו עמדה החנות היו גם בית קולנוע וחנויות אחרות, כולן בבעלות יהודית. אבי היה קונה את חומרי הגלם ורוקח בעצמו את התכשירים של מוצרי הקוסמטיקה שמכר.

ילדות ולימודים

נולדתי ב-28 בפברואר 1921 ואחרי נולדו אחי יורק (יהודה), הקרוי על שם סבי מצד אבי וכונה בשם חיבה יז'ה, ובן הזקונים מארק (משה) הקרוי על שם סבי מצד אמי. השנים ההן זכורות לי כתור הזהב הכלכלי של משפחתי. אמי פינקה אותנו, טיפחה מאד את הופעתנו ודאגה לכל מחסורנו, ולאחר לידתו של מארק אף עברנו לגור בדירה מרווחת יותר, בת שלושה חדרים.

כנהוג ברבים מבתי היהודים הייתה גם למשפחתנו עוזרת בית לא יהודייה, פולניה מאחד הכפרים הסמוכים לקרוב, ושמה קשיה, שגרה איתנו והייתה בת בית לכל דבר. בילדותי עזרו קשיה ובתי לאמי בגידולי. הן האכילו, רחצו והלבישו אותי ואף הובילו אותי לבית הספר.

משפחתי הייתה מסורתית ואת בית הכנסת פקדנו רק בחגים. אבי התפלל באלטשול – בית הכנסת הישן שכונה גם בית הכנסת הגדול. אמי התפללה בבית הכנסת קופה, שכונה גם בית הכנסת הגדול החדש. סבתי התפללה בבית הכנסת יצחק. הפיצול הזה נבע בשל הנוהג שמקומות הישיבה בבתי הכנסת השונים נמסרו בירושה מדור האבות לדור הבנים. אינני יודעת אם גם במשפחות אחרות ההורים התפללו בבתי כנסת שונים, ונוהג זה הסב הנאה בעיקר לנו,

הילדים, כאשר התרוצצנו בין כל בתי הכנסת שבהם התפללו בני המשפחה.

אבי חיפש כל העת מקורות פרנסה חדשים [...] מצבנו הכלכלי היה טוב, אלא שאבי בזבז כסף רב, ומצבנו הכלכלי התערער. שוב הייתה הפרנסה בדוחק רב ועל רקע זה גברו הוויכוחים בין הורי...

על אף המצוקה הכלכלית נהג אבא לשלוח, מידי קיץ, את אמא ואותנו הילדים לנופש בעיירה ז'בנו השוכנת ליד יורדנוב שבמחוז פודהלה, ולעיתים לרביקה, שהייתה ידועה במעיינות המרפא המלוחים שלה שהיטבו עם מחלת הרכיטיס (רככת עצמות) שממנה סבלתי. כיוון שהייתי בת יחידה וחולנית זכיתי למלוא תשומת הלב של בני משפחתי, והייתי בבת עינם של הורי...

כשמלאו לי שבע שלחו אותי הורי ללמוד בבית הספר העממי העברי שליד הגימנסיה העברית. עם סיום בית הספר העממי המשכתי ללמוד בגימנסיה. שני בתי ספר הללו, העממי והגימנסיה, שכנו באות ימים בבניין אחד ברחוב בז'וז'ובה 7, אך בשנת 1930 עברה הגימנסיה העברית לבניינה החדש בבז'וז'ובה 5.

לימודים בבית הספר העברי

הלימודים בגימנסיה, בכל כיתות הלימוד, התחילו בשעה שמונה בבוקר. כיוון שרצינו לחסוך את דמי הנסיעה הלכנו ברגל, הליכה שנמשכה כמחצית השעה, ולשם כך היה עלינו לקום בשעה שש.

(המשך בעמוד הבא)

ילדות ונעורים בקרקוב (המשך)

נ ע ר כ ו
ה ת פ י ל ו ת
ב ט מ פ ל
ב ש פ ה
ה ע ב ר י ת,
א ו ל ס
ס י ד ו ר
ה ת פ י ל ה
כ ל ל ג מ א ת

תרגומן לפולנית ולגרמנית, והן לוות בנגינת עוגב ומקהלה. חלק ניכר מבאי הטמפל באו לתפילה בשבתות ובחגים בעלותיהם ובמכוניותיהם. הרוח החיה היה הרב דוקטור יהושע טהון, שהיה גם בין מקימי הגימנסיה, ובתו הייתה מחנכת כיתתי שנתיים בבית הספר העממי...

ככל שהתבגרתי, ובייחוד מיום שמלאו לי ארבע-עשרה, נעשה סדר היום שלי צפוף ביותר ולא הותר בידי פנאי, ולכן היה המעגל החברתי שלי מצומצם ביותר, והסתכס בכמה חברות בנות כיתתי. כשחזרתי הביתה מבית הספר, בשעה שתיים בערך, הייתי עסוקה בעיקר בהכנת שיעורי הבית ובחזרות לקראת מבחני יום הלימודים הבא. בשעות אחר הצהריים אילץ אותי אבי, ולעיתים גם את אחי, לשהות בחנות, כיוון שהוא יצא לסידורים... את צעדי שמר אבי בקפדנות. הוא דרש ממני לדווח לו לאן אני הולכת, וקבע נחרצות מתי עלי לחזור. כל אימת שאיחרתי היה עלי לדווח לו בפירוט רב היכן הייתי, עם מי ביליתי, ומה עשיתי [...]

בחורף 1934 העתיקו אמא ומארק את מקומם לרביקה, ואילו יורק ואני נשארו עם אבא בשל הלימודים בגימנסיה [...]. נאלצנו לעזוב את קרקוב בעקבות התנהגותו של אחי יורק, שלמד בגימנסיה הקטנה והיה בעל מוח חריף במיוחד, אך הפנה את כישורו לביצוע מעסי קונדס ולשובבות. הוא הוזהר שאם לא ישפר את התנהגותו לא תהיה ברירה אלא להפסיק את הלימודים, אך הוא המשיך בהתנהגותו הפוחזת [...]. סילוקו הביא גם להפסקת הלימודים שלי, בסוף כיתה י"א, ואנחנו עברנו לרביקה [...].

הקיץ של שנת 1939, כחודשיים לפני פרוץ המלחמה, אף שהיה קצר וסיומו כה טרגי, זכור לי בתור הזמן המתוק ביותר שכמוהו לא ידעתי עוד לעולם.

מתוך: "אף בלא כתובה. סיפורה של לוישה גולדפינגר-שן מרביקה"

גם פטור מלא. גם אבי זכה להנחה בשכר הלימוד, בשל ידידותו עם דוקטור חיים הילפשטיין... והוא שילם רק 41 זלוטי עבור כל אחד מאיתנו. על אף מצבנו הכלכלי המעורער, ושכר הלימוד שעדיין היה גבוה, הקפיד אבי שנמשיך בלימודינו – הלימודים שלי בגימנסיה העברית והלימודים של אחי הצעיר בגימנסיה הקטנה.

הלימודים בגימנסיה הגדולה אורגנו בשלוש מגמות לימוד: הומנית, מתמטית-פיזיקלית וביולוגית – שבה אני למדתי. שפת הלימוד הראשית הייתה פולנית. עברית נחשבה לשפה שנייה במעלה, ומשרד החינוך הפולני ראה במקצועות הלימוד העבריים חלק מתעודת הבגרות. הגרמנית הייתה שפת החובה השלישית בחשיבותה, ואני לא התקשיתי בה, שכן כבר בילדותי נחשפתי לקלסיקה הגרמנית באמצעות ספריה הרבים של אמי. חוייבנו ללמוד גם לטינית. האנגלית והצרפתית, לעומת זאת, נלמדו במסגרת חוגים פרטיים ובתשלום נוסף. בגימנסיה הגדולה למדתי לקרוא ולכתוב עברית, אם כי עברית ספרותית. לימים, כשעליתי לארץ, נשמעה העברית שבפי כבדה משהו, ועוררה צחוק מצד השומעים.

שמי הרשמי בגימנסיה היה גולדפינגר, מפני שהתלמידים נקראו בשם משפחתם בלבד. אולם חברי, שרובם ככולם היו יהודים, קראו לי לוישה. חברים פולנים לא היו לי כלל.

ובאשר לפעילות החברתית – ההנהלה דרשה שאלה תהיינה במסגרת הגימנסיה. תנועת הנוער היחידה שמותר היה להצטרף אליה הייתה תנועת הצופים של הגימנסיה. נאסר עלינו להצטרף לתנועות נוער ציוניות כמו בני עקיבא או גורדוניה, אבל היו תלמידים שהפרו את ההוראה הזאת.

בחגים התקיימה, בדרך כלל, פעילות סגורה לתלמידי הגימנסיה בלבד. רק בלי"ג בעומר התקיים מצעד תלמידים בחוצות קרקוב, בליווי תזמורת הגימנסיה.

כל פעילויות הגימנסיה הנוגעות לבית הכנסת היו בטמפל, שנחשב חדשני הן מבחינת הארכיטקטורה והן מבחינת תכנון, שהיו ברוח ההשכלה המתקדמת. הרעיון המרכזי שהנחה את מייסדיו היה שעל היהודים, בהיותם אזרחי פולין, להידמות לסביבה הפולנית-הלא-יהודית. לפיכך

מבנה תכנית הלימודים כלל ארבע שנים ראשונות בבית ספר עממי, שש השנים הבאות כונו 'גימנסיה קטנה', והשנתיים האחרונות כונו 'גימנסיה גדולה' (ליצאום) [החל משנת הלימודים 1934/35 הונהגה רפורמה במוסדות החינוך בפולין, בעקבותיה השתנה מבנה החטיבות גם בבית הספר העברי. במקום 4 כיתות בבית הספר היסודי היו אלה 6 כיתות, ומ-8 כיתות ל-4 כיתות שכונו "גימנסיה קטנה" ועוד שתיים של ליצאום "גמנסיה גדולה" בחטיבה התיכונה].

בגימנסיה הקטנה למדנו תנ"ך, עברית, דקדוק עברי, ספרות עברית ותפילות – מקצועות שנלמדו כמובן בעברית. שאר המקצועות נלמדו בשפה הפולנית... דרישות המשמעת והלימודים בגימנסיה היו נוקשות. תלמיד שהפריע מצא את עצמו מחוץ לכותלי הגימנסיה, ותלמיד שהישגיו בסוף שנת הלימודים לא היו מספיקים – חויב לחזור שנה נוספת על לימודיו. כל המורים שלנו היו בעלי השכלה אקדמית, ורבים מהם היו בעלי תואר דוקטור [...].

בתום הלימודים בגימנסיה הקטנה נערכו מבחנים, ומי שעמד בהם זכה ב"תעודת בגרות קטנה". תעודה זו ניתנה מטעם בית הספר, והקנתה לבעליה את הזכות להמשיך את לימודיו בגימנסיה הגדולה, שבשנת 1924 קיבלה הכרה ממשלתית ובשנת 1926 כבר נערכו בה בחינות הבגרות הראשונות, הכלליות והעברית [...].

שני תנאים נדרשו כדי להירשם להמשך לימודים בגימנסיה הגדולה: ציונים נאותים ב"תעודת הבגרות הקטנה" והורים שיוכלו לממן את שכר הלימוד הגבוה. את התנאי הראשון מילאתי, מכיוון שהייתי תלמידה טובה ומוכשרת [...]. באשר לתנאי השני, כאן היו העניינים מסובכים מעט יותר מפני ששכר הלימוד בגימנסיה היה גבוה מאד. המשכורת החודשית הממוצעת בפולין הייתה אז כ-300 זלוטי, ושכר הלימוד בגימנסיה היה כ-60 זלוטי לחודש. בשל שכר הלימוד היקר רק ילדים ממשפחות אמידות למדו בגימנסיה, מה שהפך אותה למוסד אליטיסטי ומתנשא. מדיניות הנהלת הגימנסיה גרסה שתלמיד שאין בידי הוריו להמשיך ולשלם שכר לימוד, לא יוכל להמשיך בלימודיו ולהשתתף בפעילות החברתית. עם זאת, העניקה הנהלת בית הספר הנחה לתלמידים מיעוטי יכולת, ובמקרים מסויימים

KL PLASZÓW מחנה שנישכח

מחנה עבודות הכפייה בפלשוב הוקם בסתיו 1942 וקיצור שמו מגרמנית היה ZAL. ב-11 בינואר 1944 הוא הוסב למחנה ריכוז – KL Plaszów.

אף כי המחנה הוקם בשטחה של וולה דוחאצקה, הרי ששמו – פלשוב – ניתן לו על ידי השלטונות הגרמניים, בשל קירבתו לתחנת רכבת בשם זה. במובן מסויים היה המחנה המשך של הגטו הקרקובאי, שבשנים 1941-1943 עברו בו כעשרים אלף יהודים.

המחנה נבנה על שטחים פרטיים, שטחים שהיו שייכים למדינה, ושטחים שהיו שייכים לקהילה היהודית, וביניהם שני בתי קברות יהודיים: בית הקברות "הישן" ברחוב ירוזולימסקה 25, אשר שימש את קהילת יהודי פודגוז'ה, ובית הקברות "החדש" ברחוב אברהמה 3, אשר שימש את קהילת יהודי קרקוב.

בניית המחנה וחלקיו

בראשונה תוכנן המחנה לקלוט עד חמשת אלפים אסירים ולהשתרע על שטח של כ-150 דונם, אך עד מחצית 1944 הורחב המחנה מספר פעמים, עד לשטח של 800 דונם. למחנה הייתה צורה מרובעת, כשמצפון גבל בגבעות אבן סיד, בדרום גבל ברחוב פנסקה, ממערב גבל ברחובות סבושביצקה ו-פיאסקובה ומזרח – רחוב וייליצ'קה. המחנה הוקף בגדר תיל כפולה באורך של 4 קילומטרים ו-12 מגדלי שמירה.

המחנה חולק לשלושה חלקים: חלק אחד יועד למגורים ולמשרדי הצוות, החלק השני יועד לבתי מלאכה, סדנאות ומחסנים, והחלק השלישי – שיועד לאסירים – חולק לשני חלקים: חלק לנשים וחלק לגברים (עד ינואר 1944 היתה חלוקה גם ל"יהודים" ול"פולנים").

חסרים מסמכים שילמדו על ההיסטוריה של המחנה בשנים 1942-1945, אך פעילות המקום מתחלקת ל-3 תקופות. התקופה הראשונה, מהקמת המחנה ועד קיץ 1943 – חיסול בתי העלמין, ישור השטח, בניית דרכים ותשתיות, בניית מבנים עבור המפקדה, בתי המלאכה ומגורים לאסירים, בניית בית החולים, המטבח, המאפייה, המרחצאות והשרותים, מחסנים ומגרש המסדרים.

בתקופה השנייה, החל מהקיץ והסתיו של 1943 ועד מחצית שנת 1944, הורחב המחנה ונבנו בו מבנים נוספים. בשל מספר מקרי שריפה היה צורך לדלל את הבנייה ונבנו בריכות מים נגד האש, כמו כן נבנו מבנים נוספים עבור בתי מלאכה, מרחצאות וחיטוי ומסילת רכבת צדדית. לאחר שיושר השטח מכיוון רחוב פנסקה נבנו מבנים נוספים עבור ה-ס.ס. וכן יושר השטח של ההוצאות להורג ההמוניות בבית הקברות הישן.

לא הסתיימה בנייתם של המפקדה החדשה, הקרמטוריום, תאי הגז לחיטוי, מעבדה כימית ומיכל המים הגדול. בתקופה זו היו במחנה כ-200 מבנים ונמשך המאמץ להכשיר מבנים לבתי מלאכה לצרכים פנימיים ועבור תעשיית הנשק.

התקופה השלישית, מיולי 1944 ועד ינואר 1945, הושפעה כמובן מהמצב בחזית. באותה תקופה החל פינוי הדרגתי של האסירים היהודים והעברתם למחנות אחרים ברייך, ואת האסירים הפולנים שלחו לעבודות כפייה בגרמניה או לעבודות בבניית ביצורים ממזרח לקרקוב.

עבודות כפייה של אסירי מחנה הריכוז פלשוב

במקביל הוחל בחיסול חלקי של המחנה ותת-המחנות שלו, חלק מהצרפים, המכוונות והכלים פורקו ונשלחו לגרמניה. רישומי האסירים ותיקיהם פונו, ועד היום, למעט שרידים, לא ידוע שנמצאו. עם התקרבותה של החזית, החלו פעולות לטשטוש מעשי הרצח ההמוניים ושריפת הגופות של הקורבנות.

מפקדי המחנה והצוות

המפקד הראשון של המחנה היה ס.ס.-אונטרשארפירר הורסט פילאז'יק, שהיה ממונה על נושאים יהודיים והיה ידוע במעשי הרצח שלו בגטאות. אחריו, לפרק זמן קצר, מונה למפקד המחנה ס.ס.-אוברשארפירר פרנץ יוסף מולר, שהיה הממונה גם על תת-המחנות ("יולג"). הפושע הגדול מכולם היה ס.ס.-אופטשטרופירר אמון גאת, שפיקד על המחנה מה-11 בפברואר 1943 ועד 13 בספטמבר 1944. לרשימה יש להוסיף גם את סגנו, ארנולד בושר, את פרידריך גלזר, ווילי אקרט, רופאי ה-ס.ס. וילי יאגר ומקס בלנצקה, וכן את לאונהרד ג'ון, לורנץ לנדסטרופר, אלברט הויאר, ארביד יאנטז, פרנץ גרין, יוסף גז'ימק, אדמונד זדרויבסקי, קורט שופקה, פיליפ גרם, ויקטור ריטשק, יוסף ולאופולד ואחרים.

צוות המחנה מנה, ב-1944, כ-400 אנשי ורמכט ואנשי ס.ס., אשר מילאו את כל התפקידים הנדרשים במחנה, כולל תפקידים שבעבר מולאו, בחלקם, על ידי אסירים יהודים בולטים שעוד בגטו היו חברים במשטרה היהודית (או.ד.ה.). האחרונים המשיכו לבצע פונקציות שונות, גם לאחר שהמחנה היה למחנה ריכוז, כגון מכבי אש. "זקן המחנה" וילהלם חילוביץ וחבורתו נרצחו באוגוסט 1944.

עבודות הכפייה של אסירי המחנה

אסירי המחנה הועסקו בעבודות כפייה במחנה, בתת-מחנות סמוכים וכן במפעלים בעיר – כמו מפעל אמליה של אוסקר שינדלר, מפעל הכבלים, מחסני שדה התעופה בזבלוצ'יה ושדה התעופה רקוביצה. במחנה הועסקו האסירים במפעלים ובתי מלאכה, בנוסף על המתפרות של מדריטש וקבוצות בנייה, וביניהם מפעלי חימוש הכפופים לקונצרן D.A.W.

(המשך בעמוד הבא)

KL PŁASZÓW (המשך)

היו בתי מלאכה של חייטים, סנדלרים, רפדים, מברשתנים, חשמלאים, עובדי מתכת, נפחים, פרוונים, טקסטיל, שענים, מתקני מכשירי רדיו, דפוס ונייר ועוד. העבודות המתישות ביותר היו אלה באוויר הפתוח, כמו עבודות בנייה, סלילת דרכים וכבישים, הנחת צנרת, חפירת בריכות נגד שריפות ועבודה במחצבות.

הוצאות להורג

מלכתחילה היו במחנה פלשוב הוצאות להורג המוניות של אסירים יהודים ושל יהודים שהסתתרו על ניירות אריים, נתפסו, נכלאו והובאו למחנה מהעיר. על כל ההוצאות להורג במחנה, מהעת שהיה למחנה ריכוז, היה לקבל אישור של המשרד הראשי של אדמיניסטרציה וכלכלה - מחלקה D של מחנות הריכוז. כמעט בכל שבוע, עד מחצית שנת 1944, הביאו גם משאיות עם אסירים פולנים מבית הכלא שברחוב מונטלופיד, על מנת לבצע במקום את גזר דין המוות שנגזר עליהם, וכן הובאו גופותיהם של קרובות הוצאות להורג באיזור, על מנת לשרוף את הגופות במחנה.

בפלשוב היו שלושה אתרי הוצאות להורג המוניים. האתר הראשון היה בצד הצפוני, ליד בית הקברות היהודי ה"ישן". לפני חיסול הגטו נחפרו במקום שני קברים ענקיים, ובהם נקברו אלה שנורו ברחובות פודגוז'ה בעת האקציה ובימים שלאחריה. קבורת המוצאים להורג נמשכו כאן עד קיץ 1943. עדים שונים נוקבים במספר הנקברים במקום בכ-4,000 אנשים, אך זה כנראה מספר גבוה מידי.

האתר השני של קבר אחים המוני היה במקום שכונה בפי האסירים "גבעת היובה" (Hujowa Górka), על שמו של איש ה-ס.ס. אלברט הויר. הקורבנות נקברו בבורות עמוקים עליהם פוזרה שכבת סיד ואבנים, ובשנת 1944 הוצבו במקום צריפים עבור האסירים שגורשו לכאן מהמזרח. אחרי המלחמה הוצב במקום הזיכרון הזה צלב.

אתר שלישי של קברי אחים היה במקום שכונה "ציפובה דולק" (Cipowy Dołek), ולעיתים "ציפובה גורקה", במקום שבו היו חפירות הארטלריה שנבנו במלחמת העולם הראשונה. ההוצאות להורג התבצעו כאן החל מפברואר 1944, והנרצחים נשרפו מיד. היום ניצבת במקום הזה אנדרטת "החמישיה". ויתכן שבשטח מחנה הריכוז לשעבר נמצאים קברי אחים נוספים.

פולנים במחנה

בתחילה הוקם המחנה עבור אסירים יהודיים בלבד, ועד לחיסול המחנה הם היוו את רוב אוכלוסייתו. ביולי 1943 נפתח בפלשוב "מחנה חינוכי" עבור פולנים, שנאסרו גם בגין פעילות פוליטית. מספר האסירים הפולנים במחנה נע מאלף ועד שלושת אלפים, אם כי באוגוסט 1944 הגיע מספרם כמעט לעשרת אלפים אסירים, שכן כשפרץ המרד בוורשה, נאסרו כששת אלפים פולנים צעירים. אלה לא היו רשומים ברשומות המחנה ולא הועסקו בעבודות כלשהן, ושוחררו תוך זמן קצר.

מאביב 1944 היו בפלשוב גם מספר אסירים פליליים גרמנים, שהובאו לכן ממחנות אחרים, וגם כמה עשרות משפחות של צוענים עם ילדים. גורלם של האחרונים לא ברור, ככל הנראה מתו או נרצחו. למחנה הובאו גם

טרנספורטים במעבר למחנות אחרים, כך למשל בחודשים מאי-יוני 1944 הובאו טרנספורטים של יהודים מהונגריה, בדרכם למחנה הריכוז באושוויץ.

ילדים במחנה

בפלשוב היו יהודים מגטאות שחוסלו בקרקוב, בוכניה, טרנוב וערים אחרות, יהודים ממיידנק, ממחנות עבודה בודזן, דרוהוביץ, בורילב, ז'שוב, ביילץ, שביניה, נובה טרג, רבקה, קלאי, ואסירים מתת-מחנות יולג. יש להוסיף עוד כי בתחילה היו במחנה גם ילדים שהובאו עם הוריהם מגטו קרקוב. הילדים הבוגרים עבדו כמו המבוגרים, ועבור הילדים הצעירים נפתח "בית ילדים" שהיה בעצם מלכודת – שבוע אחרי האקציה הגדולה, שכונתה אקציית בריאות, ונערכה ב-7 במאי 1944, נשלחו ב-14 במאי כאלף מבוגרים ועוד 300 ילדים למחנה הריכוז אושוויץ. במחנה נותר רק קומץ ילדים של "נכבדי" המחנה.

מספר האסירים במחנה השתנה במהלך קיום המחנה. עם הקמתו נכלאו בו כאלפיים יהודים, וביוני 1944, החודש שבו היה מספר האסירים הרב ביותר, הגיע מספרם לכ-24 אלף (יחד עם האסירים ביולג-ים). מבדיקת מסמכים היסטוריים עולה כי מספר האסירים שעברו במחנה מגיע לכ-30 אלף מהם כ-25 אלף נרשמו. ההערכה היא כי בשטח המחנה נותרו שרידיהם של 8-10 אלפי קורבנות, בהם כחמשת אלפים שנרצחו במחנה עצמו.

ככל הנראה, בהוראת שלטונות הכיבוש הגרמנים, החל מה-8 בספטמבר 1944 ובמשך כשישה שבועות, נחפרו בורות קברי ההמונים בבית הקברות הישן, בשני אתרי הרצח האחרים, עשרות גויות, אותם שרפו בערימות גדולות. את האפר פזרו בקברים ובשטח כולו. עדים ציינו כי 17 משאיות מולאו באפר אדם שפוזר בכל שטח המחנה.

כבר בסוף יולי 1944 החל פינוי של הפולנים למחנה הריכוז גרוס-רוזן, ובתחילת אוגוסט החל פינוי האסירים היהודים אשר נשלחו למחנות מאטהוזן ואושוויץ, ומשם למחנות אחרים. הטרנספורט המפורסם ל-ברינליץ, שהיה תת-מחנה של גרוס-רוזן, ובו האנשים שהיו ב"רשימת שינדלר", עזב את פלשוב ב-15 באוקטובר 1944. בנובמבר נשארה במחנה קבוצה של כ-600 אסירים לחיסול הצריפים. ביום 14 בינואר 1945 החלה צעדתם של אחרוני האסירים מפלשוב לאושוויץ, והצבא הרוסי נכנס למקום.

לפי מאמרו של רישוד קוטאובה

המכון לזיכרון לאומי, מחוז קרקוב

מורסם בבטאון Alma Matar של האוניברסיטה היגלונית, מרץ-אפריל 2017

על הפעילות הציונית בקרקוב

בספרו "בין צללי עיר" כותב מאיר בוסאק על הפעילות הציונית בקרב יהודי קרקוב. הוא כותב כי בשנת 1883 הוקם בעיר, ביוזמת הרב ר' שמעון סופר והסופר אהרן מרקוס, האירגון הציוני הראשון בשם "ראש פינה" במטרה לתמוך ביישוב בארץ ישראל.

זמן קצר אחר יסוד החברה נפטר הרב ר' שמעון סופר, אך כנראה, נסיונו עשה רושם בעיר וכתבו של "המגיד" כתב ברשימת ההספד לרב, שהוא היה "הראשון שהשפיע על נכבדי היהודים בעיר להקים חברה ליישוב ארץ ישראל". במות ר' שמעון סופר לא גילתה החברה פעילות בעיר, אך נעשו נסיונות לייסד אירגון ציוני בקרקוב.

כך, למשל, בבוא ד"ר נתן בירנבוים בשנת 1892 לעיר במטרת להקים סניף לאגודת "ציון" הווינאית, התקיימה אספת הציונים בקרקוב. בשנת 1893 נוסדה בקרקוב "חברת חובבי ארץ ישראל" ובראשה עמדו אהרן מרקוס, יהושע שאוואר, ישראל קרסוצקי וב. שפירא.

לאחר חודשים אחדים נבחר ועד חדש לחברה בהרכב: מנדל פרנקל, יוליוס שנווטר, משה הורוביץ, אהרן מרקוס, אנטוניאלתר שודמק, בנימין שפירא, יואכים אוארבך, יעקב בירנבוים, ד"ר יעקב להרפרווינד, סיני פלץ, דוד שטרנברג וי. בירנבוים. האירגון מנה כ-120 חברים, ופעולתו התרכזה בעיקר בגיוס תמיכה ליישוב החדש. לפי דין וחשבון על פעולה זו בשנת 1894 נתקבלו בקופת החברה דמי חבר מ-96 חברים [...].

אחת מפעולות החברה היתה שיווק אתרוגים ויינות א"י בין יהודי קרקוב. אשר לפעולות-חוץ של החברה כדאי לציין את הפגנת חברה נגד ועד הקהילה, שאישר את החלטת הוועד המחוזי לחינוך ממלכתי להפסיק את הוראת השפה העברית בבתי הספר היסודיים לילדי ישראל בקרקוב.

מאיזו סביבה חברתית באו הציונים הראשונים בקרקוב?

ברור, שסיסמאות השיבה לציון היו קרובות ללב אותם היהודים, אשר התפללו שלוש פעמים ביום: "... וקבצנו יחד מהרה מארבע כנפות הארץ לארצנו... ולירושלים עירך ברחמים תשוב... ותחזינה עינינו בשובר לציון..."

גם המתמשכלים שבין יהודי קרקוב ידעו מהעתונות העברית על התארגנות קבוצות חובבי ציון ברוסיה ועל הקמת מושבות ראשונות בארץ ישראל.

אף בקרב היהודים המתבוללים שבקרקוב התגלו נטיות להתפקחות ולהכרת האמת על יחס רבים מהאינטליגנציה הפולנית אליהם. אמנם, רבים מהמתבוללים עשו ככל יכולתם להידמות לפולנים. השפה הפולנית היתה שלטת בבתיהם, מנהיגיהם לבשו בחגי הלאום הפולני בגדים מסורתיים של האצולה הפולנית (מעיל "קונטוש") וחרב "קרבלה" חגורה בצד. אך הציבור הפולני דחה אותם. [...] אחדים הפגינו את התבוללותם הגמורה בתור החברה הפולנית בהמרת הדת ורק זו פתחה להם את הדרך לקתדרה.

בשנת 1894 הוקמה בקרקוב אגודת האינטליגנציה הציונית "לבנון" שחבריה סטודנטים ותלמידי האוניברסיטה הייגלונית בקרקוב. בראש האגודה עמד ד"ר רודולף פרילינג, ד"ר שאמד, ד"ר יעקב להרפרווינד

וד"ר שאול רפאל לנדא עתונאי ועורך דין. [...]

בכרוז אל האינטליגנציה היהודית הוקיעה אגודת "לבנון" את קיפוח האינטליגנט היהודי בזכויות האזרח, גינתה את נטייתו להתבוללות בעם זר ואת התרחקותו מהכרת עברו הלאומי, מתרבותו המקורית ומהאידיאלים הלאומיים.

על הגברת הפעילות הציונית בקרקוב השפיעו מאד מכוונות הדפוס העבריות שהחלו לפעול בהיקף נרחב בעיר. [...] מובן, שפעולות הדפסה אלו הביאו לקרקוב סופרים עבריים לשיבה קצרה או ממושכת יותר, ותוך פעולות בעניניהם עשו הללו גם למען תנועת התחיה.

הרוח החיה של התנועה הציונית והתחיה העברית בקרקוב בשלהי המאה ה-19 היה ש. י. פוכס (1887—1938. יליד ביאליסטוק שהוציא בקרקוב את "המגיד החדש" [...] היה זה איש מופלא. את העתון "המגיד" קנה מידי אלמנתו של העורך דוד גורדון והעבירו לקרקוב, היות שכאן היה בית הדפוס של יוסף פישר.

בבואו לקרקוב פירסם ב"המגיד" דברי תוכחה לציבור היהודי, השרוי בוויכוחים על עדיפות השפות: גרמנית או פולנית, ורק לעלבון השפה העברית אין דואג ועל חשיבותה אין מתווכח. פוכס ייסד בקרקוב (1892) את החברה "שפת אמת", הקים בה ספריה, כשמגמתו חיזוק התודעה הלאומית בקרב יהודי המקום. הוא אירגן הרצאות כדי לקרב את הציבור לידיעת ההיסטוריה היהודית והספרות העברית. נושאי ההרצאות היו שונים, כגון — התמורות ביהדות גליציה, מהו לאום? לאיזה לאום שייכים היהודים, תולדות יהודי פולין עד קזימז הגדול, תפקידי חברת "שפת אמת", הרעיון הסוציאלי אצל היהודים וכו'. התקיימו בחברה ויכוחים על נושאים אקטואליים, לאומיים, חברתיים, ופוליטיים. [...]

מספר החברים שהצטרפו לחברה זו היה כ-150, והם התחייבו לדבר בעברית ביניהם. בחברה זו פעלו גם חברי "לבנון" ו"חובבי ארץ ישראל". פוכס ביקר קשות את התנועה הציונית בקרקוב ואת החברה "חובבי ארץ ישראל" בעיר, שאינה מבליטה, לדעתו, את העיקר שבציונות והוא הקמת ישובים בארץ ישראל. על רקע זה גברו המחלוקות בתנועת התחיה בקרקוב.

האירגונים "חובבי ארץ ישראל" ו"לבנון" הכירו, שהחברה "שפת אמת" גורמת לנזק במחנה הציוני ואינה נחשבת כחלק ממנו. המחלוקת הזאת גרמה להתפרקות אירגון האקדמאים הציונים "לבנון". [...]

עסקני הציונים בקרקוב לא הסתפקו בפעילות בעירם. הם עמדו בקשרים קרובים עם אירגונים ציוניים בגליציה ואף השתדלו להקים אירגונים לאומיים במחוזם. [...] ברם, כל הפעולות האלה של התנועה הציונית היו רק צעדים ראשונים של אנשים, המחפשים נתיבות לעתיד חדש. במרוצת הזמן נעשו צעדים לקראת גיבושה של התנועה. בשנת 1893 בא לידי איחוד כל האיגודים הציוניים, הפזורים בגליציה תוך הכרה במרכזיותו של האירגון בלבוב.

בשנת 1931 נוסדה בקרקוב "חברת התחיה", ונשיאה הראשון, עד לעלייתו ארצה בשנת 1933, היה מר יצחק שינמן ז"ל. האם תדעו להוסיף פרטים על הארגון?

אגדה על העץ שמצל על קברו של הרמ"א

הנה סידרה של שולחן ערוך, שהושלמה באחרונה על ידי הרב יוסף קארו. הרב משה בחן את הספרים. הוא בקושי הצליח לעצור את רגשותיו, כאשר הבין כי עמיתו מארץ הקודש עשה כמעט בדיוק את מה שעמד לעשות, ויצר את קוד ההלכה היהודי.

הוא בילה את כל הלילה בעבודתו על העבודה. בבוקר הגיע למסקנה שלמרות שהדבר דומה לעבודתו, היו הבדלים קריטיים רבים. בעוד שהרב יוסף הסתמך בעיקר על החכמים הספרדים הגדולים של הדורות הקודמים, הוא לא ציטט את הפסיקות האחרונות, בעיקר של מנהיגי יהדות אשכנז. מה עליו לעשות? האם עליו לפרסם את עבודתו, להתחרות ישירות עם המסה שכבר פורסמה על ידי החכם מצפת? זה לא יעשה. לא, הוא יצטרך להסתיר את עבודתו, כדי להבטיח שהיא לעולם לא יראה את אור היום.

בלילה שלאחר מכן, לאחר שכל התושבים נמו, יצא משה מביתו ועשה את דרכו לבית העלמין היהודי, שהיה סמוך למקום מגוריו. שם, מתחת לעץ, קבר את כתב היד שלו, וחזר לביתו. איש לא ידע על מעשהו האציל, חוץ משומר בית הקברות, שראה את הרב קובר את כתב היד.

הרמ"א החל במשימה חדשה, כתב הגהות שילוו את השולחן ערוך, המאפשר לכל ישראל ללמוד קוד יחיד ומאוחד, ואותו כינה "מפה". הספרדים יכלו לסמוך על דברי המחבר המקורי, ואשכנזים יכלו ללמוד את ההגהות שהכניס רבי משה.

כעבור שנים ביקר שוב אותו אורח מארץ הקודש בקרקוב. הפעם הציג לו הרב בשמחה את עבודתו האחרונה. "בבקשה קחו את זה בחזרה לצפת והציגו לרבי יוסף קארו", ביקש מהאורח. "אמור לו ש'מפת השולחן' הוכנה לפני השולחן, אך היא תואמת אותו".

כשהעבודה המאוחדת בידו עשה השליח את דרכו חזרה לצפת, אל הרב יוסף קארו הקשיש. הרב יוסף היה מרוצה ממה שנעשה והחליט לרכוש ב-100 דינר את הקלף ואף כתב ספר תורה על מנת שינתן במתנה לרב משה.

בינתיים, העץ שתחתיו נקבר כתב היד המשיך לצמוח וענפיו התפשטו לכל הכיוונים. לפני פטירתו ביקש רבי משה שייקבר תחת ענפיו הענפים של העץ. וכך זה היה.

שנים חלפו, והעץ הלך וגדל. פעם אחת, בל"ג בעומר, כאשר אלפי עולי הרגל עלו לקברו של הרב הרמ"א, שקלו פרנסי העיר אפילו לעקור את העץ, על מנת ליצור מקום רב יותר למבקרים. משהגיעו פועלים עם כלי עבודתם למקום, על מנת לבצע את העבודה, החלה סערה גדולה והיה ברור שהעץ הוא מיוחד, ושוב איש לא העז לגעת בו.

שנים הפכו למאות שנים, והנאצים שטפו את פולין, והביאו בעקבותיהם הרס וחורבן. בבית הקברות היהודי העתיק בקרקוב, קרעו הנאצים את הקירות וגררו מצבות כדי לשמש אבני ריצוף. מצבתו של רבי משה היתה אחת המעטות שנותרו ללא פגע. אומרים שענפי העץ התכופפו כדי להגן על הקבר מפני הכובש הנאצי.

כאשר ניצולי השואה המעטים שבו לקרקוב מן המחנות, הם עשו את דרכם אל בית הקברות השומם, ושם נתקבלו על ידי מצבה בודדת, זו של רבי משה איסרלש, שהיה מוגן על ידי העץ שהיה עד לגודל קורבנו של הרב איסרלש.

בבית העלמין הישן בקרקוב, ממש ליד מקום קבורתו של הרב משה איסרלש, עומד עץ גדול שענפיו גדולים ועמוסים מרוב שנים. זה הסיפור על עץ זה, כפי שמסופר בל"ג בעומר, היום שבו רבי משה איסרלש, הידוע כרמ"א, נפטר בשנת של"ב - 1572.

רבי יעקב בן אשר היה תלמודיסט נודע במאות ה-13 וה-14, ותרומתו הבולטת ביותר לחיים היהודיים היתה ספרו "ארבע טורים", המקיף את ההלכה והמסורת היהודית על כל תחומי החיים בימינו. ככל שחלפו השנים נשאלו עוד שאלות וניתנו תשובות נוספות, והחוקרים חפרו עמוק יותר בבאר התורה.

שני מלומדים גדולים קיבלו על עצמם לכתוב פרשנויות על "ארבע טורים". בפולין כתב רבי משה איסרלש פירוש המכונה "דרכי משה", ובצפת הרחוקה כתב רבי יוסף קארו פירוש בשם "בית יוסף". הפרשנויות התקבלו היטב אך הרב איסרלש סבר שיש צורך בטקסט שיקיף לא רק את יצירתו של רבי יעקב, אלא גם קולות ומסורות אחרים, ולפיכך החל לעבוד על הטקסט המונומנטלי.

יום אחד, לאחר סיום העבודה, קיבל אורח נכבד - שליח הקהילה היהודית בארץ הקודש, אשר בא לגייס כספים עבור היהודים היושבים בארץ ישראל, והרמ"א החליט לערוך עבור האורח חגיגה מפוארת, והשניים מצאו עצמם דנים על התורה.

"מאחר שערכת לכבודי שולחן יפה כל כך" אמר האורח לאחר הארוחה, "אני רוצה להשאיר לך גם 'שולחן ערוך'."

המדבר בלשון עמו

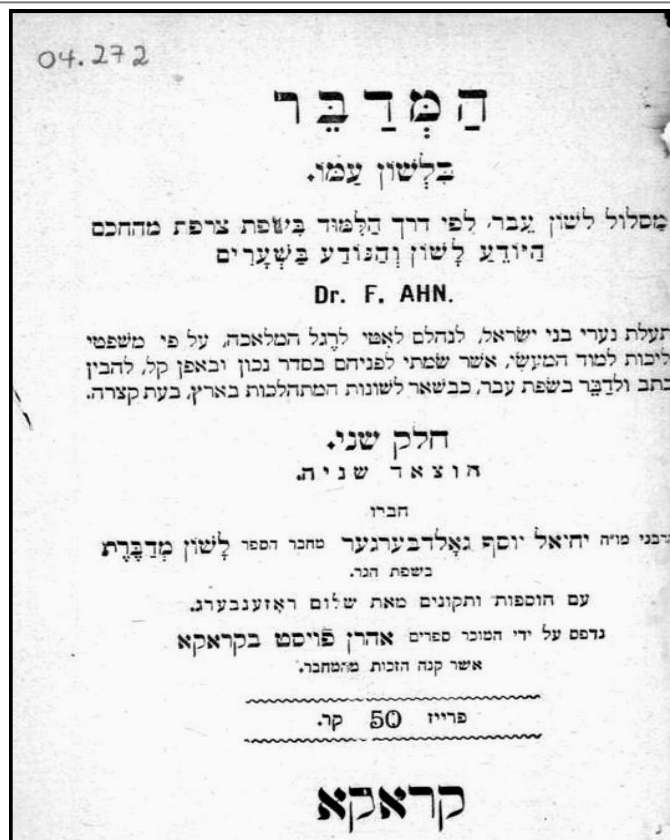
בקרוב של פעם הודפס הספר "המדבר בלשון עמו" ועל כריכתו נכתב עוד:

"מסלול לשון עבר, לפי דרך הלימוד בשפת צרפת, מהחכם היודע לשון והנודע בשערים ד"ר F. AHN. לתועלת נערי בני ישראל, לנהלם לאטי לרגל המלאכה, על פי משפטי הליכות לימוד המעשי, אשר שמת לפניהם בסדר נכון ובאופן קל להבין לכתוב ולדבר בשפת עבר, כבשאר לשונות המתהלכות בארץ בעת קצרה. חלק שני. הוצאה שניה. חברו הרבני מו"ח יחיאל יוסף גאלדבערגער מחבר הספר 'לשון מדוברת' בשפת הגר. {הכוונה לשפה הגרמנית} עם תוספות ותיקונים מאת שלום ראזנבערג.

נדפס על ידי המוכר ספרים אהרן פויסט בקרקא אשר קנה הזכות מהמחבר."

ובמקום אחר נמצא כי הספר הודפס גם בדפוס של יוסף פישער בשנת 1892. שני בתי הדפוס הללו פעלו בקרקוב במחצית השניה של המאה ה-19.

ומיהו אותו ד"ר פ. אהן הנודע בשערים? מסתבר שמחבר הוא ד"ר יוהאן פרנץ אהן, יליד סוף המאה ה-18 בגרמניה, שהיה מורה למתמטיקה ושפות מודרניות, ובין היתר פרסם מספר מהדורות של ספרו על "למידה מהירה וקלה של השפה הצרפתית".

עוד מאגדות קרקוב היהודית

מאיר בוסאק מספר, בספרו "בין צללי עיר", אגדות מחיי יהודיה של קרקוב, וכך הוא כותב, בית היתר: "בלב הכיכר הזו היה שטח רבוע, מוקף חומה, וגודלו כמגרש של בית, מהיכן מגרש סגור בחומה בלבה של ככר? כנראה, היה זה בית הקברות היהודי העתיק שבקזימיר, אך האגדה ספרה:

פעם עמד פה בית. באחד מימי שישי נערכה בו חתונה. הערב עמד לרדת והתזמורת נגנה. שלח הרב את שמשו ודרש להפסיק את ניגון התזמורת. הקרואים לא שמעו לבקשה. היום החל להחשיך, הרב שלח את שמשו שנית, אך התזמורת המשיכה לנגן. היום העריב והתזמורת נגנה. נפלטה קללה מפיו של הרב ואז הבית על כל המסובים שקע באדמה. מאז, עד פרוץ מלחמת העולם השניה, לא נערכו בקרקוב חתונות יהודים ביום שישי. [...]

ועוד דבר נודע לי לימים -

בספר שאלות ותשובות שלו מספר הרמ"א, הרב של קרקוב, שפעם ערך חתונה ליתומה ענייה לאחר כניסת השבת. הסיבה - צד החתן העמיד דרישות בעניין הנדוניה והכלה היתומה לא יכלה לעמוד בהן. הוויכוח בין הצדדים נמשך גם לאחר כניסת השבת. שלא לבייש את הנערה ציווה הרמ"א לעכב את תפילת קבלת השבת עד שערך את החופה. הדבר עורר סערה בין הרבנים, והרמ"א כותב על כך 'ואשמע אחרי קול רעש גדול' (שו"ת הרמ"א מס' קכ"ה) יתכן, שמאז אותו הרעש הוחלט לא לערוך חתונות ביום שישי בקרקוב בכלל, אך האגדה על חטא הנגינה בשבת ועל העונש מהשמים כבשה את הלבבות, השתרשה בין יהודי העיר, בהשכיחה את האמת.

מדרום לבית ששקע עמד בית הכנסת הישן, שהוקם במאה ה-14. הוא היה מהעתיקים והמפוארים בפולין. לאולם הגדול של בית הכנסת הזה היו יורדים במדרגות. יש שהסבירו את הירידה הזו על יסוד 'ממעמקים קראתיך...', אך כנראה הסיבה היתה אחרת - הכמרים שבעיר לא הרשו ליהודים להקים בית תפילה, שיתנשא מעל לבנייני הכנסיות שלהם, התחכמו היהודים והעמיקו את רצפת הבניין ובאופן זה קיבלו אולם תפילה גבוה, אף שמבחוץ לא הוכר גובה הבניין במלואו.

תקרתו המקומרת נשענה על שני עמודי אבן ענקיים. על אחד העמודים האלה סופר, שמוצאו מבית המקדש בירושלים. ואיך הגיע לקזימיר? אחרי החורבן נישא הוא על גלי הים. בהגיעו לוויסלה החל לשוט נגד הזרם ובבואו לקרקוב - נעצר. אותו זמן בנו היהודים את בית הכנסת הישן בקזימיר. במצאם את העמוד הציבוהו בבית הכנסת המוקם. קירות אולם התפילה בבית הכנסת זה היו לבנים, זוהרים ובהן חלונות צרים וגבוהים. אחת מחידות ילדות היתה: האם נשפך האור מבחוץ אל אולם התפילה או הבוקע האור מתוך האולם חוצה?

ועד היום אינני מוכן להשבע - איזו תשובה היא נכונה...

